

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่หลายประการ ประกอบไปด้วย

2 แนวคิดหลักคือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาททางสังคมของสื่อมวลชน ได้แก่

- 1.1 การสร้างภาพลักษณ์
- 1.2 การให้สถานภาพ
- 1.3 การสร้างความเป็นจริงในสังคม
- 1.4 ข้าราชการฐานะความเป็นจริงที่ถูกสร้าง

2. แนวคิดเกี่ยวกับสตรีไทย ได้แก่

- 2.1 สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทย
- 2.2 การนำเสนอภาพสตรีโดยผ่านทางสื่อมวลชน
- 2.3 แนวคิดเรื่องการประกวดความงามของสตรีไทย

โดยในแต่ละแนวคิด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาททางสังคมของสื่อมวลชน

1.1 การสร้างภาพลักษณ์ (Image)

จากแนวคิดของ บูร์สติน (Boorstin, 1964 : 185-194) เขาเสนอว่า "ภาพลักษณ์ คือความดีเลิศซึ่งไม่ใช่ของจริง จะเห็นได้จากลักษณะที่เป็นการสังเคราะห์ (สร้าง

ขึ้นมาจากองค์ประกอบหลายอย่าง), เป็นสิ่งที่มีความน่าเชื่อถือได้, เป็นภาพที่มองเห็นได้ชัดเจน, คุ้นเคยเข้าใจง่าย และสามารถเข้าใจได้หลายความหมาย มีความ "คลุม" จากความหมายของบรูสดีนเขาได้รวมลักษณะของภาพลักษณ์ไว้ 6 ประการ คือ

1. An image is synthetic ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบขึ้นมา โดยมีการวางแผนไว้แล้ว สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสนองเป้าหมายโดยเฉพาะ และต้องการให้เกิดความประทับใจอย่างแน่นอน

2. An image is believable ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ ผู้สร้างภาพลักษณ์มักมีเจตนาที่ชัดเจนที่จะทำ เพื่อภาพของบุคคลหรือองค์กร การสร้างภาพลักษณ์จะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าไม่มีความน่าเชื่อถือ

3. An image is Passive ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่อยู่นิ่ง และสมมุติขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นจริง ผู้สร้างภาพลักษณ์จะเป็นผู้วางสิ่งนั้นให้พอดีกับภาพ มากกว่าที่จะดูขัดแย้งไม่เข้ากัน และภาพลักษณ์คือ "ความดีที่กลายเป็นความจริง เมื่อ" มาเผยแพร่แล้วเท่านั้น"

4. An image is vivid and concrete ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน และเป็นรูปธรรม โดยจะต้องตอบสนองเป้าหมายให้ดีที่สุด ด้วยการดึงดูดความรู้สึก

5. An image is simplified ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้ง่าย เพื่อ "จัดแจง" ง่ายไม่พึงประสงค์ออกไป กล่าวคือ ภาพลักษณ์จะต้องเป็นสิ่งที่ทำให้ง่ายกว่าเป้าหมายที่เสนอออกมา และจะต้องจดจำได้ง่ายด้วย

6. An image is ambiguous ภาพลักษณ์มีความหมาย 2 แง่มุม บางครั้งภาพลักษณ์จะลอยอยู่ระหว่างจินตนาการกับความรู้สึก, ระหว่างความคาดหวังกับความเป็นจริง และแม้ว่าภาพลักษณ์จะเป็นสิ่งที่คลุม" แต่จะต้องไม่ใช้สิ่งที่ไม่คลล" เป็นที่ยอมรับได้

ภาพลักษณ์กับความมีชื่อเสียง เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากถูกสร้างขึ้นมามีเหมือนกัน เป็นที่แน่นอนว่าคนมีชื่อเสียงจะต้องให้ความสำคัญ "ภาพลักษณ์" ของตนเองด้วย

ตั้งแต่มีการปฏิวัติการพิมพ์ (Graphic Revolution) เป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของมนุษย์เริ่มเปลี่ยนไป ในยุคก่อนผู้ยิ่งใหญ่จะเกิดขึ้นจากเจตนาของพระเจ้า แต่ในปัจจุบัน เราหันมามองที่ Press Agent ตัวแทนงานสื่อมวลชน (ธุรกิจการประชาสัมพันธ์) เป็นตัวการ

บรูสตัน ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยยุคก่อนนั้น คงไม่มีใครระบุถึงคนที่ยิ่งใหญ่ โดยผู้ใช้ผู้เชี่ยวชาญทางการประชาสัมพันธ์หรือสื่อมวลชน เพื่อเสริมสร้างให้เขาผู้ยิ่งใหญ่ ในยุคหนึ่งยังมี "หอประกาศเกียรติคุณ" (Hall of fame) ซึ่งแสดงชื่อบุคคลที่ได้รับการคัดเลือก โดยกระบวนการอันซับซ้อนในทางประวัติศาสตร์แทนที่จะเลือกโดยคณะกรรมการ ซึ่งเลือกรายชื่อผู้ที่ผู้คนรู้จักมากที่สุดโดยผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ

ในประมาณช่วงปี 1900 มีการค้นพบกระบวนการที่ก่อให้เกิด "ชื่อเสียงเกียรติคุณ" ถูกผลิตออกมา โดย เรา (ผู้ชมทีวี., ผู้ชมภาพยนตร์, ผู้ฟังวิทยุ, ผู้อ่านหนังสือพิมพ์และนิตยสาร) และผู้ใช้เรา (โทรทัศน์, ภาพยนตร์, ผู้จัดการวิทยุ, บรรณาธิการหนังสือพิมพ์นิตยสาร, ผู้เขียนข่าวต่าง ๆ) สามารถเสริมสร้างเกียรติคุณให้แก่มนุษย์ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิผล โดยเรายังเข้าใจผิดว่า เกียรติคุณ (fame) คือ การเป็นที่รู้จัก เป็นตราประทับยืนยันความยิ่งใหญ่ อำนาจของพวกเราก็คือ เดิมความมีชื่อเสียงในนามนั้นทำให้ขจรไป (กลายเป็น Big names = คนมีชื่อเสียง) ซึ่งจะสับสนกับคำว่าผู้ยิ่งใหญ่ (Big man = ผู้ยิ่งใหญ่) ซึ่งหมายถึงผู้มีอำนาจหรือความสามารถเป็นที่ประจักษ์และยอมรับของคนทั่วไป ซึ่งบางที Big man อาจไม่มี Big names ก็เป็นได้

จากการที่เราเน้นสร้างชื่อเสียงให้กับคนนั้น เป็นการใช้อำนาจไม่ถูกต้อง คือมนุษย์ได้สร้างโลกของเราด้วย "เกียรติคุณจอมปลอม" (Artificial fame) คนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก (Big name) โดดเด่นในจิตใต้สำนึกของเรานั้น ไม่ใช่เป็นวีรบุรุษเลย แต่เป็น "สิ่งเทียมขึ้นใหม่" (An artificial new product) เราสามารถทำให้มนุษย์ทั้งชายหญิงเป็นคนมีชื่อเสียงได้ แต่เราไม่สามารถทำให้เขาเป็นวีรบุรุษหรือวีรสตรีได้ คนจะเป็นวีรบุรุษหรือวีรสตรีได้ จะต้องสร้างด้วยตนเอง (All heroes are self-made) ชื่อเสียง (celebrities) คือ ชื่อของคนผู้ซึ่งเคยถูกสร้างโดยข่าว และปัจจุบันนี้จะเป็นการสร้างข่าวด้วยตนเอง (Who,

once made by news, now make news by them selves) ดังนั้นวีรบุรุษจะสร้างสรรค์ตัวเอง ; คนมีชื่อเสียงจะถูกสร้างด้วยสื่อ (The hero created himself ; the celebrity is created by the media) และวีรบุรุษคือผู้ยิ่งใหญ่ : คนมีชื่อเสียงคือคนดัง (The hero was a big man ; the celebrity is a big name)

สถานภาพนางสาวไทย จึงเป็นได้ทั้ง เป็นผู้มีชื่อเสียง และเป็นวีรสตรี ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเธอผู้นั้นสามารถสร้างสรรค์ตนเองได้ หรือจะต้องใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสร้างชื่อเสียงให้ตนเองบนเวทีการประกวดนางสาวไทย

สิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่คนเป็นครั้งแรก ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทำลายคนนั้น กล่าวคือ คนจะถูกทำลายเหมือนกับที่เคยถูกสร้างโดยการเผยแพร่ตนเอง (He will be destroyed as he was made, by publicity) นางสาวไทยสามารถถูกเสนอข่าวถึงได้ทั้งในแง่บวกคือข่าวเสริมสร้างชื่อเสียง และในแง่ลบ คือ ข่าวเสื่อมคุณค่าความดั่งนั้นเอง

นอกจากนี้แล้ว คนมีชื่อเสียงจะตาย (หมายถึงสิ้นสุดความเด่นดัง) ได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังสามารถถูกแทนที่ได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน เช่นเดียวกับนางสาวไทยเมื่อพ้นตำแหน่งแล้ว ผู้ครองตำแหน่งนางสาวไทยคนต่อไป เข้ามาแทนที่ ชื่อเสียงของนางสาวไทยคนก่อนนั้นก็ลดความเด่นดังลง

นอกจากนี้ในการสร้างชื่อเสียงจะต้องมีบางคนที่ผลประโยชน์ นักข่าวต้องการเรื่องคนลงข่าวก็ต้องจ่ายเพื่อสร้างชื่อเสียง แต่ว่าวีรบุรุษที่ตายไปแล้วเท่านั้น ที่จะไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ชื่อเสียงของคน เมื่อสรุปแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ของคนมีชื่อเสียงในรายละเอียดต่าง ๆ แล้ว เราสามารถแบ่งความมีชื่อเสียงออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. คนมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นวีรบุรุษ (วีรสตรี) หรือผู้ยิ่งใหญ่ (Hero, Heroine or Big Man) ได้แก่บุคคลที่มีอำนาจหรือความสามารถในตนเอง จนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับในหมู่คนทั่วไปเป็นระยะเวลายาวนาน

2. คนมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นคนดัง (Celebrities or Big Name)

หมายถึง บุคคลที่ถูกสร้างชื่อเสียงโดยข่าว และถ้าชื่อเสียงนั้นได้มาอย่างไม่ถูกต้อง สิ่งนี้กลายเป็นเกียรติคุณจอมปลอม (Artificial fame) ความมีชื่อเสียงของคนดังมักจางหายไปอย่างรวดเร็ว และถูกแทนที่ในทันที

เมื่อนำแนวคิดข้างต้นมาใช้กับตำแหน่งสถานภาพของนางสาวไทย สามารถสังเกตเห็นได้ว่า ความมีชื่อเสียงของนางสาวไทย มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ สื่อมวลชนมีส่วนช่วยให้เธอ มีความเด่นดังมากขึ้นได้ แต่ทั้งนี้ "ตำแหน่งนางสาวไทย" เป็นสถานภาพที่มีชื่อเสียง และเป็นที่สนใจของมวลชนทั่วไป ผู้ที่ครองตำแหน่งนี้ต้องมาจากการประกวดแข่งขัน ดังนั้นความสามารถและพรสวรรค์ด้านความงามเฉพาะตนของนางสาวไทย ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้ให้นางสาวไทยมีชื่อเสียงด้วยตนเองอยู่แล้ว สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ตำแหน่งนางสาวไทยจะ เป็นวีรสตรีผู้ยิ่งใหญ่ หรือเป็นคนมีชื่อเสียงเด่นดังก็สามารถพิสูจน์ได้ด้วยระยะเวลาที่ผ่านไปภายหลังจากเธอได้รับตำแหน่ง ซึ่งจะสะท้อนออกมาว่านางสาวไทยผู้นั้น มีคุณสมบัติเด่นเฉพาะแล้ว สมกับการเป็นวีรสตรีหรือไม่ หรือมีชื่อเสียงเฉพาะในช่วงเป็นนางสาวไทยเท่านั้น สื่อมวลชนจึงเป็นผู้หยิบยกเรื่องราวของนางสาวไทยขึ้นมาเสนอ ให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น แต่ในการแสดงบทบาทดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอะไรบ้าง เป็นสิ่งที่จะวิเคราะห์กันต่อไป

1.2 การให้สถานภาพ (Confer status)

ชรามน์ ได้กล่าวไว้ว่า "The mass media can confer status" (Schramm, 1964 : 248) สื่อมวลชนมีส่วนช่วยในการสร้างสถานภาพแก่ปัจเจกชน โดยการรับรองหรือสรรเสริญ ผ่านทางหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุ โดยในความเป็นจริงแล้ว มีคนเป็นจำนวนมากนักที่ถูกจับตาโดยสื่อ เพื่อสร้างสถานภาพแก่ปัจเจกชน ในส่วนนี้เป็นความสามารถอันน่าพิศวงของสื่อที่จะให้สถานภาพ ซึ่ง ลาซาเฟล็ค และ เมอร์ดัน (1949 : 492) ได้อธิบายว่า

"สื่อมวลชนสร้างชื่อเสียงและเพิ่มพูนอำนาจของปัจเจกชนและกลุ่ม โดยทำให้
 สิ่งนั้นเป็นที่ยอมรับโดยถูกต้อง เห็นได้จากบรรดาหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือนิตยสารต่าง ๆ ให้การ
 ยอมรับและรับรองว่ามีสิ่งหนึ่งได้มาถึงแล้ว สิ่งนี้มีความสำคัญพอที่จะเสนอต่อมหาชนจำนวนมาก
 พหุกรรมหรือทัศนะของผู้ที่มันสำคัญพอที่จะเป็นที่มาสนใจของบางชน"

ในประเทศที่กำลังพัฒนา ที่ซึ่งสื่อมีจำนวนน้อย ชาวไม่มากนัก อำนาจของสื่ออาจจะ
 ยิ่งใหญ่กว่าประเทศที่พัฒนาทางเศรษฐกิจแล้ว และอาจเป็นสื่อที่ทำให้เกิดหนทางในการสร้างผู้นำ

ผู้นำทางการเมืองแห่งชาติในประเทศที่กำลังพัฒนา เมื่อพบว่าสื่อมวลชนมีอำนาจใน
 การให้สถานภาพแก่คน ก็เริ่มต้องการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง แม้แต่ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำ
 ชุมชน ที่ต่างก็ต้องการให้ภาพหรือเสียง หรือก้อยคำของคน ออกเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน

ในโซเวียตและยุโรปตะวันออกนั้น สื่อมวลชนอาจทำงานได้ดีที่สุดในการสร้างวีรบุรุษ
 แห่งกรรมกร, รายงานบันทึกผลผลิต, การรวมตัวที่ประสบความสำเร็จ, เสนอความก้าวหน้า
 ในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ความเคลื่อนไหวทั้งหมดของการพัฒนาแห่งชาติ สามารถ
 ให้สถานภาพโดยการสร้างความสนใจผ่านสื่อมวลชน สิ่งนี้จะดึงดูดประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม
 ในการพัฒนา โดยผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะได้สถานภาพด้วย

เมอร์ตัน และลาซาเฟลด์ (1949 : 494-496) เสนอว่าสื่อมวลชนได้ให้สถานภาพ
 แก่ประเด็นผลประโยชน์มหาชน, บุคคล, องค์กร และความเคลื่อนไหวทางสังคม จากประสบการณ์
 หัวใจของเขา และงานวิจัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า จุดยืนทางสังคมของบุคคล หรือ
 นโยบายสังคม จะถูกสร้างขึ้นเมื่อเกิดความสนใจชอบพอในสื่อมวลชน เช่น การสนับสนุนผู้ลง
 สมัครรับเลือกตั้งทางการเมืองของนิตยสารไทมส์ มีนัยสำคัญ เหตุผลก็คือ ผู้เขียนบทบรรณาธิการ
 ในนิตยสารไทมส์ เป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้นจึงเกิดความเชื่อถือในหมู่ชน

การที่ผู้นำที่สร้างสถานภาพนั้น อาจหาได้รวดเร็วในรูปแบบของ "การโฆษณา"
 ด้วยการให้ "คนที่ชื่อเสียง" เป็นผู้สนับสนุนสินค้า ต่อกลุ่มประชากรจำนวนมากนั้น การโฆษณา
 สินค้าเช่นนี้ มิใช่แต่จะสร้างชื่อเสียงให้กับผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนชื่อเสียงกลับไปยังบุคคล

ผู้เป็นกลุ่มอ้างอิง ของสินค้านั้นด้วย การโฆษณาที่ที่ประชาชนสังเกตเห็นได้ว่า โลกของการโฆษณาอันกว้างขวางและทรงพลัง ได้สนใจบุคคลนั้นขนาดที่ตองมีสภาพภาพหรือทัศนคติของเขา มาแสดงต่อมหาชน สรุปลึ้น ๆ ได้ว่า การที่เขารับรองสินค้านั้น ผู้รับสารของสื่อมวลชนจะ เห็นแจ้งและ เชื่อกันว่า "ถ้าท่านมีความสัจจริง ๆ ท่านก็จะ เป็นที่สนใจของสื่อมวลชน และถ้าท่าน เป็นที่สนใจของสื่อมวลชนเมื่อใดแสดงว่าท่านมีความสัจแล้วจริง ๆ"

ในทฤษฎีเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนในการให้สถานภาพนี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงบทบาท สัจของสื่อมวลชนในการสร้างชื่อเสียงและความสัจของนางสาวไทยที่ปรากฏต่อสายตา ของมวลชน

1.3 การสร้างความเป็นจริงในสังคม (Social Construction of Reality)

การสื่อสารมวลชนมีส่วนสัจยิ่งต่อการสร้าง การขยาย และการคอกยความหมายที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดให้กับสรรพสิ่ง และสภาวะการเฝ้าของโลกรอบตัวเรา มนุษย์ส่วนใหญ่ ไม่มีโอกาสสัมผัสกับความเป็นจริงของสังคมโลกด้วยประสบการณ์โดยตรง ได้ทุกกรณี แต่มนุษย์ จะต้องอาศัยกระบวนการ การสื่อความหมายในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงและ แนวความคิดของสถานการณ์ดังกล่าว ที่สะท้อนผ่านทางสื่อบุคคลหรือสื่อมวลชนนั้น เป็นเพียงเงา สะท้อนหรือตัวแทนของ โลกแห่งความเป็นจริง เท่านั้น

วอลเตอร์ ลิปป์แมน (Lippman, 1922) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับ "การสร้าง" ความหมายของความ เป็นจริง โดยได้กล่าวถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์กับการสร้าง ประชามติ อธิบายว่าหนังสือพิมพ์เสนอความเป็นจริงของ "โลกภายนอก" อย่างมีการเลือกสรร และสิ่งที่ถูกเลือกมาเสนอนี้ ได้สร้าง "ภาพในสมองเรา" เมื่อมีการสร้างสมมุติที่ละเอียด เล็ก น้อยแล้ว คนเราก็ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่สื่อมวลชนสร้างขึ้นมาโดยเขาเรียกว่า สิ่งแวดล้อมเทียม (pseudo-environment) เช่นเดียวกับการนำเสนอเรื่องราวนางสาวไทย ทางสื่อมวลชนก็จะต้อง เป็นการเลือกสรรจากผู้ผลิตเนื้อหาแล้ว จึงมาปรากฏเป็นข่าวสารที่เห็น กันอยู่ในส่วนนี้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อการนำเสนอข่าวนางสาวไทย โดย สื่อมวลชนมีหน้าที่กลั่นกรองข้อมูลก่อนนำเสนอตนเอง

เดอเฟลอร์ (De Fleur, 1964 : 57-65) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของการประกอบอาชีพ ที่ปรากฏทางโทรทัศน์โดยไม่รู้ตัว เช่น พ่อ แม่ โรงเรียน ฯลฯ รวมทั้งสื่อมวลชน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์) เดอเฟลอร์ ได้ตั้งข้อสังเกตพิเศษว่า ดูเหมือนโทรทัศน์จะเป็นตัวสร้างลักษณะที่ไม่ถูกต้อง เกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมและลักษณะของอาชีพ

แต่การวิเคราะห์เนื้อหาเพียงวิธีการเดียว ไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นได้ว่าเนื้อหาของสื่อมวลชนมีผลกระทบอย่างแท้จริงต่อแนวคิดในการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมของปัจเจกบุคคล เราควรจะดำเนินการวิจัยในรูปแบบอื่น เช่น การวิเคราะห์ผู้รับสารควบคู่ไปด้วย เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น (ขวัญเรือน กิตติวัฒน์, 2532) และจากการศึกษาวิจัยของ โรเบิร์ต และ ชูซานเน่ (1981) ในเรื่องบทบาทของโทรทัศน์และการสร้างความเป็นจริงทางสังคม จะต้องเปลี่ยนการมองเสียใหม่ คือ จากแนวคิดเดิมที่มองว่า "โทรทัศน์มีอิทธิพลต่อการสร้างความเป็นจริงของปัจเจกชน" ซึ่งแนวคิดนี้ไม่สามารถนำมาใช้อธิบายได้โดยตรง แต่ "เราจะต้องมองกระบวนการอันซับซ้อนที่เกิดขึ้นในแต่ละบริบท (Context) ของปัจเจกชน" เราจำเป็นต้องขยายทฤษฎีให้ประจักษ์ถึงลักษณะเงื่อนไขธรรมชาติของอิทธิพลโทรทัศน์ภายใต้บางเงื่อนไข โทรทัศน์อาจดูเหมือนเป็นตัวเสริมสร้างความเป็นจริงทางสังคม แต่บางทีก็ไม่ จุดมุ่งใหม่ในเงื่อนไขที่ระบุผลชัดเจน จะกระตุ้นให้มองลึกเข้าไปสนใจในสถานการณ์ในการชมโทรทัศน์ หอ ๆ กับบริบทของการชม เช่น คนที่ดูโทรทัศน์มากจะดูโทรทัศน์ในลักษณะเดียวกับคนที่ดูโทรทัศน์น้อยหรือไม่? เขามีการเลือกชมหรือสนใจมากน้อยอย่างไร? ทฤษฎีควรให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้นในส่วนของ การอธิบายเรื่อง "คนแต่ละคนใช้โทรทัศน์สร้างความเป็นจริงทางสังคมอย่างไร" ซึ่งในการวิจัยพบว่าเงื่อนไขที่เสนอมานี้ จะทำให้ให้อธิบายได้มากขึ้น แม้งานวิจัยครั้งนั้น มิได้ศึกษาบทบาทของโทรทัศน์ในการเสนอข่าวนางสาวไทยอย่างชัดเจน แต่ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของโทรทัศน์ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างภาพความเป็นจริงของนางสาวไทยด้วย

และเพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ได้มีการแบ่งประเภทชนิดของความเป็นจริงออกเป็น 3 ลักษณะ ได้สรุปไว้ดังนี้ (Adoni & Mane, 1984 : 323-337)

1. Objective social Reality (ความจริงในวัตถุสังคม) คือ ความจริงที่เราสัมผัสได้ด้วยประสบการณ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกภายนอกของปัจเจกชน ซึ่งเราได้เผชิญในฐานะที่เป็นจริง

2. Symbolic Social Reality คือ ความเป็นจริงที่แสดงออกมาในรูปของสัญลักษณ์ เช่น ศิลปะ เอกสาร หรือ เนื้อหาในสื่อ ซึ่งความจริงชนิดนี้มีมากมาย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ความสามารถของปัจเจกชนในการรับรู้ และแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

3. Subjective Social Reality คือ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทัศนะของตัวผู้มอง นั่นก็คือ ทั้งความจริงที่ได้รับแบบ Objective และ Symbolic มารวมกันเข้ากลายเป็น แบบ Subjective อาจกล่าวได้ว่า วัตถุโลกจะถูกนำเสนอได้ในรูปของสัญลักษณ์ทางหนึ่ง และนำไปสู่จิตสำนึกของปัจเจกชน

ข่าวหรือเนื้อหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนก็คือ ความเป็นจริงเชิงสัญลักษณ์และในการวิจัยครั้งนี้ก็มุ่งศึกษาความเป็นจริงดังกล่าว

การสร้างความเป็นจริงของแต่ละคน จะเป็นพื้นฐานของการกระทำทางสังคมของปัจเจกชน ความเป็นจริงในอดีตปัจเจกชน ถูกสร้างขึ้นเงื่อนไขของ "เขตความสัมพันธ์" (Zones of Relevance) ความจริงทางสังคมจะถูกรับรู้โดยผ่าน ระยะทางของด้านกำเนิดประสบการณ์ชีวิตประจำวันของปัจเจกชน สิ่งที่มีนัยยะพบเห็นและมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงในสถานการณ์นั้น ๆ จะเป็นบรรทัดฐานทางสังคม เขาเชื่อว่าข่าวจะเป็นตัวนิยามและชักจูงความเป็นจริงทางสังคม โดยข่าวจะผ่านกระบวนการบรรยาย โดยผู้ทำงานข่าวนั่นเอง

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำทั้งสองแนวคิดนี้มาผสมกัน และพิเคราะห์ใช้ให้เหมาะกับประเด็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเชื่อว่า "ข่าว" จะถูกสร้างโดยสังคมและในขณะเดียวกัน ข่าวก็จะสร้างความเป็นจริงในสังคมด้วย

จะเห็นว่าแนวคิดในระยะหลัง เริ่มมีมุมมองที่กว้างขวางครอบคลุมมากขึ้น และใส่ใจในประเด็นของ บริบท ทางสังคม เป็นตัวแปรสำคัญในการพิจารณาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของการสร้างความเป็นจริงทางสังคม

แนวคิดปลีกย่อยที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ทศนะของโจเอล (Joel, 1987) มีแนวคิดว่าองค์กรทางสังคมทุกแห่ง พยายามที่จะทำสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม องค์กร เป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นไปในทางที่ดี คือ "เป็นคนดี" ทั้งในความคิดและการกระทำ ซึ่งนักสังคมศาสตร์ บางครั้ง จะเรียกแนวใหม่เช่นนี้ว่า "ชาตินิยม" คือความคิดที่ว่า วัฒนธรรมของจักรวาล และ แนวคิดวัฒนธรรมอื่น ๆ จะถูกตัดสินว่าเป็นสิ่งที่ด้อยกว่า

เบอร์เกอร์ ลัคแมน และชูคซ์ ได้สรุปว่า "ความเป็นจริงที่ถูกสร้างในสังคม จำเป็น ต้องมีความหมาย และนัยสำคัญ" และทุชแมน (Tuchman, 1979 : 129) ก็ได้แย้งว่า "การบิดเบือน" โดยตัวของมัน ก็เป็นการสร้างความเป็นจริงทางสังคมอยู่แล้ว การสร้างความเป็นจริงทางสังคม จะต้องผ่านการนิยามความหมายใหม่, การพิจารณาใหม่, และการบันทึกใหม่ ในกระบวนการที่ดำเนินไป การแบ่งประเภทข่าวของนักข่าว เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า มันจะต้อง มีคุณค่าที่จะคิดว่าข่าวนั้นน่าจะเป็นการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ (Reconstituting) ของโลก ทุกวันนี้ไม่ใช้การบิดเบือน

ต่อมาโมโรลซ และ บุษเชอร์ ได้ค้นพบและนำเสนอว่า บัจเจกชน, กลุ่มและองค์กร ไม่เพียงแต่ตอบโต้ และสรุปเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยแยกประเภทประเภทว่ามีอะไรเกิดขึ้นเท่านั้น แต่เขาเหล่านั้น ได้แยกประเภทเหตุการณ์โดยเน้น "วิถีทางที่สิ่งนั้นเกิดขึ้นมา"

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถจะสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญในเรื่องการสร้างความเป็นจริงในสังคม เป็นกระบวนการอันเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งมนุษยชาติ ได้แสดงเป็นทั้งผู้สร้าง (Creators) และผลผลิต (Products) ของโลกสังคมของเขา สิ่งนี้ เป็นผลมาจาก ความสามารถเฉพาะของมนุษย์แต่ละคนในการขัดเกลาภายนอก (เช่น Socialization) และอัตภาพของแต่ละคน ในส่วนของการขัดเกลาภายใน

กระบวนการสร้างความเป็นจริง ได้ถูกนิยามว่าเป็น "ทางสังคม" เพราะมันสามารถ นำเสนอผ่านได้เฉพาะในทางปฏิกริยาในสังคมเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นความเป็นจริงหรือสัญลักษณ์

1.4 ข่าวนิราศความเป็นจริงที่ถูกสร้าง (Tuchman, 1978 : 182-197)

นักสังคมวิทยาในยุคแรกเชื่อกันว่า มนุษย์ทั้งชายและหญิง เป็นผลผลิตจากการขัดเกลาทางสังคมตามบรรทัดฐานและลักษณะ เฉพาะของโครงสร้างสังคม กล่าวคือ "สังคมเป็นผู้สร้างจิตสำนึกในตัวมนุษย์" ต่อมาได้มีแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวคิดแรก โดยเสนอว่า มนุษย์เป็นผู้ขัดเกลาโลกสังคมและองค์กร รวมทั้งมนุษย์เป็นผู้สร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วย นั่นคือ "มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคม"

จากสองแนวคิดทางสังคมวิทยา นำไปสู่มุมมองทางทฤษฎีในเรื่องข่าวที่แตกต่างกันกล่าวคือ

แนวคิดแรกซึ่งเป็นการมองแบบดั้งเดิม เสนอว่า การนิยามข่าวของสังคมใด ๆ ขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคม โดยโครงสร้างสังคมจะเป็นตัวสร้างบรรทัดฐานและทัศนคติในการนิยามแง่มุมชีวิตสังคม ซึ่งเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจ หรือมีความสำคัญต่อพลเมืองในสังคม เมื่อข่าวได้รับการขัดเกลาโดยทัศนคติทางสังคม และบรรทัดฐานทางวิชาชีพแล้ว นักข่าวก็จะเลือกและจัดเรียงเรื่องราวขึ้นมา โดยกำหนดความหมายในแง่ของที่น่าสนใจหรือความสำคัญในการที่นักข่าวทำหน้าที่เช่นนี้ จัดได้ว่า "ข่าวเป็นตัวสะท้อนสังคม" ข่าวเป็นเหมือนกระจกเงาของสิ่งที่มันเกี่ยวข้องกับและสนใจ เมื่อใดที่การนิยามความหมายข่าวของสังคม เปลี่ยนแปรไป การเสนอข่าวก็แปรปรวนไปตามโครงสร้างสังคม และสถาบันที่จะต้องเปลี่ยนเป็นประการแรก รอสโค ได้อธิบายว่า ข่าวอาจเล่นบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการรายงาน "สิ่งที่น่าสนใจ" ในรูปแบบของข่าวเบา เช่น "คนกัดสุนัข" ถ้ามีคนจำนวนมากพอยอมรับในรูปแบบเช่นนี้ โครงสร้างสังคมก็จะขยายตัว และการนิยามข่าวก็จะแปรเปลี่ยนไป แต่การมองเช่นนี้ การนิยามข่าวก็ยังคงขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคม มีอิทธิพลต่อกิจกรรมของผู้ที่ข่าวและองค์กรข่าว

แนวคิดที่สอง เป็นแนวคิดใหม่ ที่พัฒนาไปพร้อมกับโครงสร้างสังคมอเมริกา ซึ่งเป็นระบบสังคมทุนนิยมใหม่ และเปลี่ยนการนิยามความหมายของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นถ้อยคำที่พูดให้กันคิดว่า ศีลธรรมของมหาชนและส่วนบุคคล โดยเน้นย้ำเรื่องข่าวสารที่กระจายไปสู่มวลชน เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว มาถึงการตีความเรื่องข่าว ซึ่งมีการตื่นตัวมากขึ้น ในยุคนี้

เป็นการเห็นกิจกรรมของผู้ที่ข่าว และองค์กรข่าวมากกว่าบรรทัดฐานสังคม เขาไม่คิดว่าโครงสร้างสังคมจะสร้างบรรทัดฐานที่ชัดเจนในการนิยามคุณค่าข่าว โดยแนวคิดนี้ได้แย้งว่า คนที่ข่าว เป็นผู้ที่ใช้บรรทัดฐานที่ตนเองนิยามขึ้นมาเอง นั่นคือ การรับรู้คุณค่าของข่าวโดยคนที่ข่าว และเปลี่ยนแปลงไปทุกนาที เช่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์แต่ละคนจะตัดสินใจคัดเลือกข่าวต่างกัน ดังนั้น ข่าวไม่ใช่กระจัดกระจายกัน แต่ข่าวเป็นตัวสร้างสังคมขึ้นมา และข่าวก็เข้าไปมีส่วนร่วมในปรากฏการณ์นั้น ในกระบวนการบรรยายเหตุการณ์โดยตัวข่าวจะนิยามและขีดเวลาเหตุการณ์นั้น สรุปได้ว่า ข่าวคือปรากฏการณ์ทางสังคมที่ถูกนิยามแล้วนิยามอีก ถูกสร้างแล้วสร้างอีก

ในส่วนของ "ข่าวและการสร้างความเป็นจริง" เป็นการชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสื่อมวลชนว่า สามารถสร้างภาพของเหตุการณ์หรือบุคคลให้เป็นไปในทิศทางต่าง ๆ และในการที่จะศึกษาถึงบทบาทส่วนนี้ให้ลึกซึ้ง เราจำเป็นต้องพิจารณาการที่ข่าว (News Making) ของสื่อมวลชน ในประเด็นด้านวิธีการและมูลเหตุที่ผลักดันให้สื่อมวลชนต้องนำเสนอข่าว, เรื่องราวเช่นนั้น เนื่องจากข่าวเป็นสิ่งที่สร้างความเป็นจริงในสังคม และผู้ที่ข่าว (สื่อมวลชน) เป็นผู้บันทึกข่าวนี้ให้ออกมาสู่สายตาของมวลชน

ทูสมัน ได้ศึกษาวิจัยถึง "การที่ข่าว อันเป็นการทราบนประจำวันโดยไม่คาดคิด" แนวคิดของเขาโดยสรุปมีดังต่อไปนี้

องค์กรมีการแบ่งแยกประเภทของเหตุการณ์ได้เป็นข่าว โดยขึ้นอยู่กับชนิดของเนื้อหาข่าว เช่น ข่าวหน้า ข่าวเบา ข่าวต่อเนื่อง ข่าวการพัฒนา สบอคนิวส์ การจมนกข่าวเช่นนี้ไม่ได้มีผลต่อการลดความหลากหลายของข่าว หรือเป็นการบอกกิจกรรมนักข่าว แต่ข่าวที่อยู่ในประเภทเดียวกัน จะสามารถช่วยลดความแปรปรวนของวัตถุประสงค์ข่าวได้. นอกจากนี้แล้ว องค์กรข่าวหรือสื่อมวลชนยังสร้างความเป็นจริงของสังคม และการสร้างความเป็นจริงขึ้นมาใหม่ โดยการประมวลเอามาจาก บริษัทต่างในสังคม อันเป็นปรากฏการณ์ที่เขาได้รับมาและนิยามออกไป

ยิ่งไปกว่านั้น มีหลายแนวการวิจัยในอดีต ได้สัมมนาเรื่องข้าวลือ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิด "การบิดเบือน" ซึ่งเป็นจุดเริ่มแนวคิดใหม่เข้ามาสู่การสร้างความเป็นจริงในสังคม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เราจะนำข่าวจากสื่อมวลชนที่เสนอเรื่องราวของนางสาวไทย มาพิจารณาในฐานะความเป็นจริง เกี่ยวกับภาพของนางสาวไทยที่ถูกสร้างโดยข่าวและข่าวมา เปรียบเทียบความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ในทัศนะของตัวนางสาวไทยเอง และบุคคลในวงการที่เกี่ยวข้อง โดยใช่วิธีการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะยึดถือว่า สังคมสร้างข่าวและในขณะเดียวกันข่าว ก็สร้างสังคม นั่นคือ ข่าวสร้างนางสาวไทยในขณะเดียวกับที่นางสาวไทยและบริบทในช่วง นั้นก็เป็นผู้สร้างข่าว

2. แนวคิดเกี่ยวกับสตรีไทย

2.1 สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทย

ทัศนะการมองสภาพของสตรีทั่วโลก ของนักปราชญ์ในสมัยศตวรรษที่ 18 (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2519 : 18) กล่าวกันว่า "สตรีได้ตกเป็นทาสของบุรุษตั้งแต่แรกเริ่ม มีสังคมมนุษย์" แต่ได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ คัดค้านว่าเป็นการแสดงข้อคิดที่น่าขบขัน เนื่องจาก เขายืนยันว่าตั้งแต่มนุษย์ยังอยู่ในยุคที่เป็นคนป่า และในยุคที่เป็นอารยชน ในตอนกลางนั้น "สตรีคนป่าและอารยชนเหล่านั้น ไม่เพียงแต่จะ ใค้ดำรงฐานะที่เป็นอิสระ เท่านั้น หากว่ายัง ได้รับความเคารพยกย่องอย่างสูง จากสหายบุรุษที่เป็นคนป่า และอารยชนของเธอด้วย" จากร่องรอยของแนวคิดดังกล่าว เรานำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับทัศนะของนักวิชาการ ที่มอง พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งค่อนข้างที่จะมีความเห็น สอดคล้องกัน ถึงลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคนี้ ที่แม้จะให้ความสำคัญกับเพศทั้ง 2 ฝ่าย แต่ก็ยังนิยามให้ความสำคัญกับการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง จากพื้นฐานดังกล่าว จึงส่งผลไปถึง การมองอะไรในลักษณะที่ทำให้ให้ความสำคัญกับฝ่ายแม่ (Matriarchal) โดยโลกทัศน์และการรับรู้ ที่มักจะสืบทอดจากแม่และครอบครัวฝ่ายแม่เป็นสำคัญ (ปราณี วงษ์เทศ, 2533 : 108)

ในสังคมไทยเรานั้น มีการแสดงออกหลายอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิง เป็นผู้สืบเชื้อสายของตระกูล พิจารณาจากการค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน ที่ได้เข้าศึกษาชีวิตสตรีไทยในชนบททางภาคเหนือ ซึ่งต่างก็มีผลการค้นคว้าที่สอดคล้องกันว่า "มีการเน้นความสำคัญทางสายแม่มากกว่า (Matricentric)" เช่น จากการศึกษาของ Richard Davis ในช่วงปี 2512-2515 ที่จังหวัดน่าน การศึกษาโครงสร้างสังคมของชาวนาไทย ของแจ๊ค เอ็ม พ็อคเคอร์ เข้าค้นพบว่า

"หลังจากที่แต่งงานแล้ว คู่สมรสในหมู่บ้านเชียงใหม่ จะไปอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ของเจ้าสาว... ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวที่แต่งงานแล้วยังคงใกล้ชิดกัน โดยเชื้อสายทางฝ่ายหญิง เป็นสายใยโครงสร้างของครอบครัว ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นอายุหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นอายุหนึ่ง บ้าน สวน บางส่วนของที่นาของครอบครัว และวิถูป่าขรพบุรุษเชื้อสายฝ่ายหญิง จะสืบทอดจากยายมาสู่แม่และลูกสาว และต่อไปจนถึงหลานสาวต่อ ๆ กันมา โดยไม่ขาดตอน.... โดยพวกเธอจะนำผู้ชายเข้ามาในครอบครัว เพื่อเป็นแรงงานในทุ่งนา เป็นผู้บังคับบัญชาในครอบครัว และให้ลูกแก่พวกเธอ" (พ็อคเคอร์, 2521 : 183-184)

จากแบบแผนของประเพณีการสืบมรดก และการเลือกที่อยู่อาศัยดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงเราก่อนหน้านี้ มีสิทธิเหนือผู้ชายในด้านการครอบครองทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ

และแม้แต่บทบาทในการสืบทอดประเพณี พิธีกรรม ผู้หญิงก็ยังคงกระทำได้เต็มที่ เนื่องจาก ผู้หญิง เป็นเจ้าของหมู่บ้านที่แท้จริง นับแต่เป็นเจ้าของที่ดิน การผลิตและ เป็นผู้รับผิดชอบในการประกอบพิธีกรรม เช่น ให้อาหารของตระกูล หรือของหมู่บ้านชุมชนของตนเอง

มาถึงในยุคปัจจุบันนี้ ก็ยังมีร่องรอยความเชื่อตามลักษณะสังคมที่ทำให้ความสำคัญแก่ฝ่ายหญิงหลงเหลืออยู่ในชนบทของเมืองไทย แต่ความเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมและการรับเอาประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านเข้ามา มีส่วนทำให้เกิด "การกลืนความแตกต่าง" จากประเพณีต้นบ้าน ก็นำไปสู่ "ประเพณีกลาง" (ปราณี วงษ์เทศ, 2533 : 116) เกิดวัฒนธรรมของชนชั้นปกครอง สืบเนื่องจากลักษณะวารณาธรรมที่แสดงภาพพจน์ของหญิงไทยในยุคต่อมา เช่น อนิรุทธ์คำฉันท์, ตำนานนางนพมาศ, สุภาขัต

พระร่วง, กฤษณาสอนน้อง, สวัสดิรักษา จนถึงสุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ นิทานคำพังเพยต่าง ๆ ที่มุ่งสอนลูกผู้มีสกุล หรือชนชั้นสูง ให้รู้จักการปรนนิบัติสามี บำรุงตนให้มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การเป็นนางสนม ดังนั้น นางในอุดมคติจะต้องมีทั้งรูปลักษณ์และคุณสมบัติของการเป็นกุลสตรีด้วย

จากวรรณกรรมยุคต่อมา ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคปัจจุบัน เช่น "สี่แผ่นดิน" ก็ยังยืนยันแนวคิดเช่นเดิม ที่กำหนดบทบาทของสตรีไว้ "ข้างใน" คือ รับผิดชอบเรื่องราวในบ้านทั้งหมด โดยได้รับการอบรมขัดเกลาจากในวัง ในกรณีที่สตรีผู้นั้นมีโอกาสดำเนินเข้ามาศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมักเป็นสตรีในเมือง ในบทกลอน หมอลำ มโนราห์ และเพลงพื้นเมืองทั่วไป ยังเน้นการให้ผู้หญิงทำหน้าที่แม่บ้านแม่เรือน ปรนนิบัติสามี ดูแลลูกเป็นสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทของสตรีไทยในชนบทที่เด่นชัด ส่วนสตรีในเมืองก็จะมีลักษณะต่างออกไป คือจะมีบทบาทนอกบ้านมากกว่า เพื่อเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามีได้ในสังคม

ในยุคปัจจุบันนี้ บทบาทของสตรีไทยเรา เมื่อพิจารณาจากมุมมองของนักวิชาการหลายท่าน มีแนวร่วมกันว่า สตรีไทยยังไม่มีบทบาททัดเทียมกับชายแต่ก็ไม่ด้อยค่ามากนัก คือ "...ทางประเทศไทยนั้น ผู้หญิงถึงไม่ดีที่สุด แต่ก็น่าชอบใจสังคม และชายไทยที่ทำให้เกียรติและโอกาสแก่ผู้หญิงอย่างมาก..." (เต็มศิริ บุญยสิงห์, 2532 : 92) "...สตรีไทยนั้นก็มีชีวิตอยู่อย่างไรก็เกียรติ หรือไร้ความสามารถเสียทีเดียว ในทางตรงกันข้าม ถึงแม้สตรีอาจจะยังไม่มีบทบาทเท่าเทียมบุรุษ แต่สตรีไทยดำรงชีวิตอยู่อย่างมีวัฒนธรรม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม และประเทศชาติ ไม่น้อยเลยทีเดียว..." (สภาสตรีแห่งชาติ, 2524 : ไม่ปรากฏหน้า)

ข้อความดังกล่าวเริ่มเป็นสัญญาณที่แสดงว่าสตรีไทยนั้นได้มีบทบาทเพิ่มขึ้นในสังคมไทย โดยต่อเนื่อง เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ปัจจุบันในสังคมไทย ที่สตรีได้เข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญในทางการเมืองเพิ่มขึ้น พิจารณาจากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี และการเป็นรัฐมนตรีหญิงของคณะรัฐมนตรี มาศดิตถ์

นอกจากนี้ยังมีการเรียกร้องให้ผู้หญิงไทยสามารถดำรงตำแหน่งเป็น นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด ได้เช่นเดียวกับฝ่ายชาย ซึ่งในประเด็นนี้ แม้ยังไม่มียุทธศาสตร์ทางปฏิบัติจริง แต่ก็ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของบทบาทสตรีไทยในสังคมยุคปัจจุบันที่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ตาม สตรีไทยบางกลุ่มที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ก็ยังมีสถานภาพดั่งในยุคนั้น กล่าวคือเป็นแม่บ้านแม่เรือน ไม่ใคร่จะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการประกอบอาชีพ หรือกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่นเดียวกับสตรีไทยในสังคมเมือง แต่ก็เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตน โดยการทบทวีกรรมต่าง ๆ เพื่อมีรายได้มาช่วยครอบครัวและสังคมของตน เช่นการผลิตสินค้าจำหน่าย การรวมตัวเพื่อสร้างเป็นศูนย์เลี้ยงเด็กช่วยเหลือผู้ที่ไปทำไร่ทำนาที่ไม่มีเวลามาดูแลบุตร เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อพูดถึงสตรีไทยแล้วเราไม่สามารถสรุปรวมเป็นภาพเดียวได้ เนื่องจากต่างก็มีบทบาทและสถานภาพหลากหลายกันออกไปตามแต่อาชีพ ฐานะ บุคลิกภาพของแต่ละคน และในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษากลุ่มสตรีไทยในส่วนที่มีสถานภาพเป็นนางสาวไทย ซึ่งเป็นเพียงสมาชิกกลุ่มน้อยในสังคมไทยที่มีบทบาทโดดเด่นเป็นที่สนใจของประชาชน นางสาวไทยจึงอาจมิใช่ภาพรวมของสตรีไทยทั้งหมด แต่อาจเป็นการสะท้อนภาพแง่มุมหนึ่งของผู้หญิงไทยได้บ้าง

2.2 การนำเสนอภาพสตรีโดยผ่านทางสื่อมวลชน

ภาพของผู้หญิงไทย ที่ประเมินโดยมองผ่านทางสื่อมวลชน ก็ยังคงมีลักษณะ เช่นที่นักวิชาการมองไว้โดยส่วนรวมคือ "...ผู้หญิงจะถูกนำเสนอในเนื้อหาสื่อมวลชน ในรูปแบบ สัตว์โลกแสนสวย มีชีวิตอยู่ในบ้าน มุ่งแต่ชีวิตรักและการแต่งงาน มีลักษณะหัวอ่อน ยอมรับโลก มีฐานะ เป็นรองชาย ต้องพึ่งพาและขึ้นต่อผู้ชายทั้งด้านเศรษฐกิจ กายภาพและอารมณ์..." (กาญจนา แก้วเทพ, 2532 : 15) นอกจากนี้ ชูชานเน่ (อ้างใน ศิริพร สโรครบาเรด, 2526 : 12-15) ได้ทำการสรุปภาพพจน์สตรีโดยรวม ที่ปรากฏออกมาจากสื่อมวลชน ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ภาพของผู้หญิงในยุคเก่า ๆ มี 2 ลักษณะ คือ

- 1) "ภาพสัตว์โลกแสนสวย" มีเสน่ห์ดึงดูดทางเพศ และมีสมองน้อย
- 2) "ภาพของแม่ศรีเรือน และกุลสตรี" เป็นการแบ่งหน้าที่ของหญิงชาย ผู้ชายทำงานนอกบ้านหาเงิน และผู้หญิง เป็นฝ่ายรับผิดชอบทางบ้าน

ส่วนอีก 2 ลักษณะ เป็นแนวโน้มหลักต่อไปในอนาคต คือ

1) "ภาพของผู้หญิงยุคใหม่" เธอจะปรากฏตัวอยู่ในวิชาชีพต่าง ๆ เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย แต่ในขณะที่วิชาชีพของเธอได้ขยายออกไปนั้น จะเป็นไปในลักษณะ "เพิ่มเติม" มิใช่เป็น "การทดแทน" เพราะแม้ทำงานนอกบ้านแล้ว ผู้หญิงยังต้องรับผิดชอบงานในบ้าน มิใช่บทบาทผู้ช่วย

ภาพผู้หญิงยุคใหม่เริ่มมีให้เห็นจากคุณฉัตรพร หงสกุล และคุณจิรพันธ์ เสวตพันธ์ ซึ่งเธอทั้งสองผ่านการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตั้งแต่ปี 2527-2531 ภาพของนางสาวไทยสะท้อนให้เห็นว่าสตรีไทยเราเป็นผู้หญิงยุคใหม่อย่างชัดเจน โดยได้รับวัฒนธรรมสากลเข้ามาเต็มที่

2) "ภาพของสตรี" เป็นภาพใหม่ล่าสุด ที่เป็นภาพส่วนน้อย ในสื่อมวลชน แต่ภาพนี้มีความสับสนไปตามทัศนะที่ไม่ชัดเจนต่อภาพที่เสนอภาพของสตรี กล่าวคือ บางแห่งมองก็มองว่าผู้หญิงทำได้อย่างผู้ชายทั้งหมด ไม่มีข้อยกเว้น แต่อีกแห่งหนึ่งต้องการให้หญิงเท่าเทียมกับชายในแง่อาชีพ ไม่รวมเรื่องส่วนตัว

จากภาพสะท้อนในสื่อมวลชน สถานภาพของสตรีไทย ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงจากที่เคยมีความสำคัญเป็น "เจ้าบ้าน" ในอดีตจนปัจจุบันที่ดูเหมือนว่า ผู้หญิงโดยมากเป็น "ผู้อาศัย" ในบ้านคอยอำนวยความสะดวกในครอบครัว และให้โอกาสแก่ชายเป็นผู้นำ (จากแนวคิดที่ว่า ผู้ชายทำงาน ผู้หญิงหากิน) แต่การยกย่องให้เกียรติสตรีเพศก็ยังคงมีอยู่ในสังคม แม้จะอยู่ในรูปของ "ภาพสตรีโลกสวย" หรือ "ภาพสตรี" ก็ยังแสดงความเด่นของผู้หญิงในบทบาทนั้น ๆ ไม่ว่าจะเด่นด้านรูปร่าง หรือทางสติปัญญา ความสามารถ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพที่เอื้ออำนวยในสังคม และความสามารถเฉพาะของสตรีผู้นั้นประกอบกัน

การยกย่องสตรีนั้น ที่เห็นได้ชัดโดยสะท้อนจากรัฐธรรมนูญและสื่อมวลชน ก็คือในแง่ของ "ความงาม" เป็นจุดสำคัญ ส่วนด้าน "ความสามารถ" ของสตรีจะกล่าวถึงพอสมควร แต่ยังคงคู่คี่กับความงามทางกาย ซึ่งอาจเป็นเพราะมีลักษณะ "รูปธรรม" พิจารณาเห็นง่ายกว่า

ความงามภายในที่เป็น "นามธรรม" เราเห็นได้ว่า กิจกรรมที่กระหึ้นเพื่อเชิดชู หรือเสริมสร้างยกย่องด้านความสามารถสตรี จะมีจำนวนและคุณค่าความสำคัญน้อยกว่ากิจกรรมที่เกี่ยวกับความงาม ซึ่งในส่วนนี้จะนำไปสู่การประกวดความงาม ซึ่งมีอยู่ดาษดื่นในสังคมปัจจุบัน

2.3 พัฒนาการของสตรีไทยกับการประกวดความงาม

จากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ความงาม เป็นสิ่งที่คู่อยู่กับสตรีเสมอมา แม้แต่ในสมัยก่อนยังมีการประกวดความงามกัน

"...มีแนวคิดมานานกาล ตั้งแต่เทพนิยายกรีก วิโนได้รับเลือกให้เทวนารีที่สวยงามที่สุดในโลก ในเมืองอินเดียเมื่อหลายพันปีมาแล้ว ก็นิยมยกย่องความงามของสตรีมีช่อกน้อย เมืองไหนมีหญิงงาม ถือเป็นสมบัติกลาง เป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง ใครไปใครมาต้องนำออกอวดไม่แพ้นางงามจากการประกวดทุกวันนี้...กว่าจะรับกันว่าใครเป็นนางงามของ เมืองนี้มีหลักเกณฑ์ว่าต้องงามห้าอย่าง คือ ผม เนื้อ กระดูก (ฟัน) ผิว และวัย รวมเรียกว่า "เบญจกัลยาณี" ซึ่งหญิงไทยสมัยก่อนถือเป็นหลักความงามของหญิงสาว..." (สมศรี สุกุมลนันทน์, 2517 : 1-2) เช่นใน "ไตรภูมิพระร่วง" ต้องมีการคัดเลือกสาวงามมา เคียงคู่กษัตริย์ ส่วนในกลุ่มสตรีระดับชาวบ้านธรรมดา ถึงจะไม่มีมีการประกวดความงามกันเป็นเรื่อง เป็นราว เช่นในสมัยปัจจุบัน แต่ก็มึรูปแบบของ "กิตติศัพท์ความงาม" ของสตรีผู้นั้น โดยสตรีจะมีโอกาสปรากฏตัวในสังคม ในโอกาสเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ผู้หญิงจะแต่งกายให้สวยงาม เพื่ออวดแก่สายตาของคนในชุมชนนั้นหญิงไทยในสมัยก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหรือสถานภาพทางสังคมต่าง ๆ กัน กล่าวคือ

"...การเลื่อนฐานะของหญิงสาว จะสามารถเลื่อนฐานะทางสังคมได้จะต้องขึ้นอยู่กับชาย ทำได้โดยการแต่งงานเท่านั้น ต่อมา การเลื่อนฐานะขึ้นอยู่กับ "ตำแหน่งนางงาม" ที่ได้รับมาจากการประกวด นางสาวสยาม นางสาวไทย นางงาม ฯลฯ ซึ่งเท่ากับว่า ความสวย เป็นปัจจัยที่ทำให้หญิงสาวเลื่อนฐานะภาพของตัวเองได้ ปัจจุบันราคาของผู้หญิงขึ้นอยู่กับคุณภาพอื่นด้วย เช่นความสามารถในการทำมา..." (รัชนิกร เศรษฐรัฐ, 2523 : 101)

ถ้าพิจารณาจากรรณธรรมต่าง ๆ ของไทยในยุคนั้น มีหลายชั้นที่แสดงให้เห็นว่า "ความงาม" ของสตรีเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สตรีสามารถเลื่อนฐานะทางสังคมได้ ซึ่งก็นำไปสู่การแต่งงานกับชายที่มีสถานภาพดีกว่า ผลักดันให้ตัวสตรีมีสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้น เช่น วรรณกรรมสี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช การที่คนเปรม พึงใจในความงามของ แม่พลอย เป็นจุดผลักดันให้แม่พลอยได้มีโอกาสแต่งงานกับผู้ชายที่มีสถานภาพทางสังคมที่ดีและ สูงกว่า อย่างคนเปรม

ยังมีวรรณกรรมอีกหลายชั้นที่เสนอว่า สตรีที่มีทั้งความงามและความสามารถจะนำไปสู่การเลื่อนฐานะของตัวเองได้ เช่น นางนพมาศ (ศรัทธาสุริยาลักษณ์) หรือพระนาง จัมมเทวี แสดงให้เห็นถึงบทบาทอันโดดเด่นของสตรีผู้ได้รับการยกย่องในชุมชนที่มีทั้งความงาม และความสามารถควบคู่กัน สอดคล้องกับ "วัฒนธรรมดั้งเดิม" ของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง (ปราณี วงษ์เทศ, 2533 : 116)

ดังนั้น "การประกวดความงาม" น่าจะจัดเป็นกิจกรรมที่ยกย่องสตรีในรูปแบบหนึ่ง แม้จะเน้นกันในเรื่องของความงามทางกาย มากกว่าความสามารถ (การประกวดความงามจะเป็นการยกย่องสตรีจริงจังมากนักน้อยเพียงใด เราสามารถมองได้จากภาพสะท้อนทางสื่อมวลชน ในสังคมยุคต่าง ๆ ซึ่งจะเสนอในงานวิจัยครั้งนี้)

ในเรื่องของการประกวดความงามนั้น ในประเทศไทยเราแรกเริ่มทีเดียวได้รับรูปแบบการจัดประกวดนางงามจากตะวันตก เริ่มปรากฏบรรยายให้เห็นมาตั้งแต่ปี 2476 คือ "การประกวดสาวงามประจำบ้านในฤดูหนาว" ที่เชียงใหม่ (ปี 2476), "การประกวดหญิงสาวลาวโซ่ง" ในนครปฐม (พ.ศ.2476) ฯลฯ และในที่สุดปี 2477 จึงเริ่มมีการจัดประกวดนางสาวไทยขึ้น (สุพัตรา กอบกิจสุขสกุล, 2531 : 42)

ประเทศไทย มีกิจกรรมการประกวดนางสาวไทย เป็นการประกวดระดับชาติตั้งแต่ พ.ศ.2477 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน (2533) แม้จะขาดหายไปบ้างตามสภาพสังคมบ้านเมือง แต่ก็มิได้ขาดหายไปทีเดียว เพราะยังมีการประกวดนางงามอื่น ๆ มาชดเชยในช่วงนั้น เช่น "การประกวดดอกไม้ของชาติ" (พ.ศ.2486) "การประกวดมิสอิตาลี" (พ.ศ.2517-2521) ฯลฯ

จนกระทั่งทุกวันนี้ ได้มีการประกวดความงามเพิ่มมากขึ้น และมีการถ่ายทอดทางโทรทัศน์ให้ชมกันด้วย เช่น การประกวดมิสไทยแลนด์เวิลด์ มิสทีนไทยแลนด์ ซึ่งจัดเป็นการประกวดระดับชาติ เนื่องจากผู้ที่ได้ตำแหน่งต้องเป็นตัวแทนประเทศไทยไปประกวดความงามในต่างแดนด้วย ในระดับอำเภอและระดับจังหวัดก็ยังมี การประกวดความงามอย่างต่อเนื่อง ปรากฏให้เห็นเป็นข่าวในทางสื่อมวลชนประจำ ปรากฏการณ์เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า การประกวดความงามเป็นที่นิยม ได้รับการยอมรับในสังคมไทยมากขึ้น พิจารณาจากปริมาณการประกวดความงาม และจำนวนสาวงามที่สนใจสมัครเข้าประกวดที่เพิ่มขึ้น แต่ในแง่ของทัศนคติของประชาชน และภาพลักษณ์ของผู้เป็นนางงามยังเป็นสิ่งที่ไม่มีใครประเมื่นออกมาโดยชัดเจน ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ จึงอาจเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดความสนใจในเรื่องการประกวดความงามของไทยในแง่มุมดังกล่าวได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย